

godini, ali i o ranijim razdobljima. "Ratni dnevnik Marijana Grbca, člana Okružnog komiteta SKOJ-a za Okrug Buzet" (str. 199 - 225), kojega je za objavljivanje priredio Božo Jakovljević, sadržajno je zanimljiv i nizom vijesti bogat iskaz sudionika i kreatora događaja, i to za razdoblje od kraja prosinca 1943. do 13. rujna 1944. godine, kada je Istra pod njemačkom okupacijom. Ivan Grah, "Arhivska građa Rovinjskog kaptola" (str. 229 - 242), donosi sumarni inventar vrela od sredine 16. st. do 1945. godine, dok se dio starije građe sačuvao u prijepisu; taj kaptol sadrži najbogatije i najvrednije crkveno arhivsko spremište u Istri, osim, naravno, biskupijskog arhiva u Poreču. Petar Strčić, "Razvoj arhivske službe na području Istre, Rijeke i Zadra (sjedinenje općine)" (str. 245 - 258), daje iscrpniji povijesni pregled arhivskog razvoja od prvih poznatih vijesti u srednjem vijeku pa do suvremenih, naših dana. Martin Modrušan, "Priprema arhivske građe za mikrofilmiranje - preduvjet ispravnog mikrofilmiranja" (str. 259 - 267), govori o ovome bitnom dijelu arhivske prakse; mikrofilmiranje se do sada pokazalo kao najbolji medij u zaštiti arhivske građe, iako je novijega datuma i još nedovoljno ispitanih rezultata. Bogdan Lekić, "Cilj i značaj razgraničenja arhivske građe" (str. 269 - 275), upozorava na nedostatnost i nepreciznost sadašnjih zakonskih akata o ovome značajnom pitanju koji, nerijetko, izaziva određene teškoće u stručnim i drugim odnosima između pojedinih arhiva (konkretno, i između riječkog i pazinskog arhiva), ali i arhivskih i nearhivskih institucija. Objavljeni su i opsežniji izvještaji Tatjane Mušnjak i Martina Modrušana o posjetima laboratorijima za restauraciju i konzervaciju Državnoga arhiva Mađarske i Nacionalne biblioteke "Széchényi" u Budimpešti, laboratoriji za restauraciju Centralnog državnog arhiva Slovačke u Bratislavi (str. 279 - 283), kao i odjelu za reprografiju u fotolaboratorijima istih institucija (str. 284 - 288). U oba zbornika objavljeno je i nekoliko drugih izvještaja, te prikaza i nekkrologa. U oba zbornika većina radova ima sažetak čak na dva strana jezika, što i nije baš čest slučaj u drugim sličnim zbornicima, pa to služi za pohvalu riječkom i pazinskom "Vjesniku".

Oba ova primorsko-istarska zbornika: "Vjesnik" Historijskog arhiva Rijeke i "Vjesnik istarskog arhiva", tj. Historijskog arhiva Pazin za 1990, odnosno za 1991. godinu, donose obilje izvornoga i drugog materijala koji govori o povijesti zapadne Hrvatske, tj. Istre, Kvarnerskog primorja i Gorskog kotara. Neki od tih tekstova arheografskog su karaktera a neki su znanstvene studije i stručni članci. Već iz samo ova dva zbornika očito je da postoji neiscrpna riznica vrela u nas i u stranome svijetu o tome najzapadnijem kraju Hrvatske; istodobno, vidljivo je da ima i dovoljan broj stručnjaka u samoj zapadnoj Hrvatskoj, pa i izvan nje za pronalaženje izvora kao i za njegovu obradu, te - na temelju tih izvora - znanstvenu i stručnu obradu raznih povijesnih tema. Da je to tako dokazuje već i samo fizičko razdvajanje riječko-pazin-

skoga "Vjesnika" na dva slična zbornika, jer to od sada omogućava objavljivanje - odjednom - dvostruko veće količine radova. Međutim, to od izdavačkih savjeta i uredništava oba "Vjesnika" zahtjeva i pojačani kritički napor kako bi radovi bilo što sadržajniji i vredniji, na primjernoj znanstvenoj i stručnoj visini. Jedino će se tako opravdati pojava dva arhivska glasila na primorsko-istarskom prostoru zapadne Hrvatske.

Petar Strčić

BUZETSKI ZBORNİK

Knjiga 17.

V založbi Katedre Čakavskega sabora - Buzet, IKD "Juraj Dobrila" Pazin in Ljudske univerze "A. Vivoda" Buzet je izšel 17. zvezek Buzetskega zbornika. Ker je bilo leto 1991 obletnica Stjepana Konzula, so prvi trije prispevki posvečeni dejavnosti tega protestantskega pisatelja, ki se je rodil l. 1821 v Buzetu. Dr. Nikola Benčić iz Železnega, (Eisenstadta) piše o S. Konzulu Istranu v avstrijskem Železnem (1568 - 1579). Po izidu *Postila evanyelov* 1568. v Regensburgu, se je Konzul preselil v današnje Gradiščansko, kjer je deloval kot pridigar; v Gradiščanskem je najbrž tudi umrl. Na povabilo plemiča Weispriacha se je Konzul preselil v Gradiščansko in s seboj prinesel 100 izvodov Postil - to so teksti Ivana Brenza v hrvaškem prevodu iz latinščine. V tem času gre h koncu naseljevanje Hrvatov v dele Avstrije in Ogrske, ki so jih bili Turki opustošili, ko so oblegali Dunaj. Konzul je postal prvi pisatelj Gradiščanskih Hrvatov. Stjepan Konzul je s knjigo *Postila*, ki se v tistem času ni ne po jeziku, še manj po vsebini, mogla razlikovati od literature v stari domovini, pobudnik gradiščansko-hrvaške književnosti. Konzul in Mekinić sta gradiščansko književnost kot enakovredno postavila ob bok srednjeevropskim književnostim, posebej madžarski in nemški literaturi tega območja. Stjepan Konzul je bil poročen z Walpurgo in je imel tri otroke, sinova Nikolo in Oswalda in hčer Ano.

Dr. Josip Matešić, univerzitetni profesor iz Mannheimu, je pripravil članek o kulturno-jezikoslovni konceptiji hrvaškega protestantizma. Hrvaški protestanti so veliko dali na jezikovno izražanje. Prireditelji tekstov so nenehno skrbeli za modernizacijo pravopisa, bedeli pa so tudi nad razumljivostjo besedišča. Za jezikovno izpopolnjevanje in točnost izvornih tekstov sta Stjepan Konzul in Antun Dalmatin za vzor imela latinske, italijanske, nemške in glagolitske tekste. Celotna prevajalska dejavnost hrvaških protestantov sloni na poskusih osvobajanja in oddaljevanja od jezikovne norme, obremenjene s krutimi literarno-liturgičnimi shemami; prizadevajo si, da bralec dobi razumljivo besedilo.

Dr. Alojz Jembrih v prilogi *Še o jeziku Katekizma iz l. 1561 in 1564 Stipana Konzula in Antuna Dalmate (Još o jeziku Katekizma iz 1561. i 1564. Stipana Konzula i*

Antuna Dalmate) navaja nove argumente v korist preučevanja hrvaške knjige v "egzilu" in njenega jezika. "Enako kot nam fizična geografija odkriva zgodovino nastanka in oblikovanja območij, nam zemljepisna imena odkrivajo zgodovino naseljevanja, kažejo nam na odnos ljudi do zemlje, na kateri in od katere živijo," začinja svojo obsežno razpravo *Toponimija na Buzeškem (Toponimija Bužeštine)* dr. Petar Šimunović. Gradivo, ki ga avtor obdeluje, se predvsem nanaša na naseljene kraje, manj na vzpetine, njive in vode. Po motivih nastanka deli avtor imena glede na fiziografske značilnosti in pripadnost zemljišča posameznikom ali kolektivom.

Svojo drugo prilogo, *Razpravo o govorih na Buzeškem (Ogledi govora na Bužeštini)*, dr. Petar Šimunović začinja z besedami: "Skoraj na celotnem južnoslovanskem (pa tudi na slovanskem) jezikovnem prostoru je skoraj nemogoče najti tako pisano in izdiferencirano narečno sliko kot v Bužeški kotlini. Kotlina se nahaja na čakavski in slovenski periferiji, tako da so vplivi z vzhoda in s severa zelo močni in na gosto prepleteni. Gre za kajkavsko-čakavske in slovenske govore, za idiome s slovenskimi in čakavskimi primesmi ali pa za avtohtone čakavske govore." Na koncu razprave najdemo obsežne vire o bužeških govorih in nekaj tekstov iz Nugle, Brula in Klenovščaka.

Jakov Mikac se je rodil l. 1892 v Brestu pod Žbevnico. Je prvi istrski etnolog in folklorist. Kljub fašistični prepovedi in onemogočenju delovanja je zbiral izjemno pomembne podatke o nekdanjem življenju, šegah in ustnem sporočilu - ne samo za rodno Bužeško kotlino, temveč za celo Istro. Največ svojih zapiskov je objavil v knjigi *Istrska škrinjica (Istarska škrinjica)*. O Jakovu Mikcu v Zborniku piše dr. Josip Miličević. Naslednja priloga so zapiski Alojza Čargonje, *Ljudske pripovedi iz bužeške Bazgonije (Narodne priče bužeške Bazgonije)*. Parabole, anekdote in kratke povesti so "zapisane v govoru Bužeške kotline, ki je za jezikoslovno znanost izjemno pomemben, a ne dovolj obdelan, in imajo zato posebno vrednost. Ta govor se zaradi prometnih vezi, razseljevanja, šole in množičnih komunikacijskih sredstev naglo spreminja in izginja," pravi recenzent dr. Petar Šimunović.

Dr. Branko Fučić, umetnostni in kulturni zgodovinar, je orisal kulturno-zgodovinsko sliko Bužeškega na podlagi zapisnika **apostolske vizitacije** tržaške škofije, ki jo je v začetku leta 1580 po papeževem naročilu opravil Agostino Valier, veronski škof, pozneje kardinal. Do vizitacije je prišlo po znamenitem Tridentskem koncilu (Trento v severni Italiji, 1545 - 1563), ki je usmeril in reformiral srednjeveško zahodno cerkev na disciplinski, liturgični in dogmatski ravni. Valier je v istrski cerkvi uveljavljal zaključke z omenjenega koncila. Bužeški kler, ki je bil v glavnem glagolitski, po stopnji izobrazbe ni zaostajal za ostalo cerkvijo. Dr. Fučić na podlagi zapisnika rekonstruira arhitektonske oblike cerkvá, odkriva fre-

ske tam, kjer jih danes ni, rešuje odprta vprašanja cerkvenega pohištva, starih krstilnic in skrinjic za relikvije. V zaključku priloge *Buzeško leta 1580 (Bužeština 1580. g.)* avtor pravi, da nam Valier v bistvu orisuje še srednjeveško podobo bužeškega kraja pred reformacijo in barokom.

Srednjeveško utrjeno mesto Roč je pripadalo sistemu obmejnih istrskih utrd - rašporskemu kapetanu. O Roču, pomembni trdnjavi Rašporskega kapetanata v stoletjih renesanse, piše dr. Zdenko Balog. O komunalnem, še posebno kulturnem in umetniškem življenju Roča v času renesanse, pričajo mnogi dokumenti, zapiski in napisi, ohranjena pa je tudi zanimiva, stilska, kakovostna poznogotska in renesančna arhitektura. Roč je bil pomembno glagolitsko središče - ime roškega glagoljaša *žakana* Jurija je povezano z začetkom tiskarstva pri Hrvatih in južnih Slovanih. Duhovnik Šimun Greblo je najpomembnejši roški glagolit, ki je deloval na prehodu iz XV. v XVI. stoletje; prepisal je več liturgičnih knjig. V Roču je ohranjenih mnogo stanovanjskih, sakralnih in fortifikacijskih spomenikov gotske in renesančne arhitekture. Od sakralnih objektov imamo dve gotski cerkvi, cerkev Sv. Bartula, danes župna cerkev, in cerkev Sv. Antuna opata. V majhni romanski cerkvi Sv. Roka sta se ohranili dve plasti gotskih fresk; mlajša je iz druge polovice XV. stoletja (okoli l. 1470).

V Roču se je ohranil velik del beneškega obzidja s stolpi. Ko so Benečani l. 1412 zasedli Roč, so porušili mestno obzidje, da bi se Ročanom maščevali za nekatere žalitve, a so précej spoznali, da je nevarno, če to obmejno naselje pustijo brez obrambe, in so že l. 1421 ukazali ponovno gradnjo obzidja.

Srednjeveške in renesančne hiše v Roču spadajo v beneško-istrski tip enonadstropnic s kvadratnim tlorisom, s širokimi vrati in majhnimi okenci v pritličju in z dvema simetrično postavljenima v nadstropju. Hiše so razporejene v majhne enojne in dvojne nize, ni še zaprtih blokov z dvorišči - ta oblika se bo razvila pozneje, v XVIII. in XIX. stoletju.

O zaslužnih učiteljih na Buzeškem do l. 1941 piše mag. Božo Jakovljević. Kot številni izobraženci so tudi učitelji, poleg šolskega dela, vneto delovali kot narodni razsvetljevalci, prednjačili pa so tudi pri ohranjanju kulturne dediščine tega kraja. O nekaterih učiteljih so že pisali, to pa je nov prispevek in spodbuda, da se še naprej zbirajo in objavljajo novi podatki. V članku najdemo krajši prikaz življenja in dela Josipa Bačića, Gaše Licula, Kazimira Rade, Tereze Golmajer (prve hrvaške učiteljice v Buzetu), Josipa Sirotića, Marka Zlatića, Josipa Zlatića in še nekaterih učiteljev.

Spomine na zdravstveno delo v Okraju Kras v prvih povojnih letih je zabeležila dr. Vlasta Vince Ribarić. Kot mlada zdravnica se je avtorica odločila pomagati prebivalcem Čičarije - v Čičariji so Vodice, rojstni kraj njenega očeta. Prispevek *Rastlinska odeja na Čičariji (Biljni pokrov Čičarije)* je napisal dr. Ivan Šugar. Raznoličnost rastlinstva

v tem delu Istre je predstavljena z glavnimi značilnostmi travniške in gozdne vegetacije.

Člana Odbora za revitalizacijo zgodovinskih mestnih jeder Božo Jakovljevič in Gino Piutti v prispevku *Skrb za starine na Bužeškem (Briga za starine Bužeštine)* pišeta o dosežkih pri zaščiti kulturne dediščine l. 1991. Ena od značilnosti starega Buzeta je mestno obzidje, zato je bila prva naloga Odbora njegova zaščita. L. 1991 so na zahodni strani mesta izvajali gradbeniška dela in sanirali robnico bužeške razgledne točke, zgrajene l. 1658 pred Malimi vrati, in Malo cisterno, ki je bila obnovljena med leti 1517 in 1522 in ponovno zgrajena l. 1563. Nadaljevali so tudi s saniranjem mestnega obzidja in sakralnih spomenikov v Roču.

V desetem letniku *Istra kroz stoljeća* je izšla knjiga *Vrnitev v rojstni kraj (Povratak u zavičaj)* Miroslava Sinčića. Urednik Zbornika je izbral šest pesmi iz cikla *Ognji s pogašenih ognjišč (Vatre s pogašenih ognjišta)* iz omenjene knjige; v tej številki Zbornika pa je tudi nekaj pesmi Renata Pernića.

O bužeškem bajsu, glasbilu folklornih skupin, pišeta Dario Klarić in Josip Hrvatinić - Pino, ki opisujeta lastni način izdelave glasbila, katerega izdelujeta za svojo skupino *Tri muzikanti*.

Saša Nikolić, kustos Domovinskega muzeja (hrvaško: Zavičajni muzej) je napisal kratek prikaz Občasne likovne razstave v organizaciji Muzeja l. 1991.

17. zvezek Buzetskega zbornika je uredil odbor: Antun Hek, Božo Jakovljevič, Alojz Jembrih in Josip Miličević; glavni in odgovorni urednik (kot za vse dosejanje zvezke) je bil Božo Jakovljevič.

Božo Jakovljevič

KOPER-CAPODISTRIA

Monografska izdaja Pokrajinskega muzeja Koper in Založbe Lipa Koper, založnik Izvršni svet Skupščine občine Koper, Koper, 1992, 200 strani.

Predstavitev Kopra z njegovo pestro in bogato zgodovino, dragoceno kulturno dediščino in ne nazadnje z njegovim današnjim družbenoekonomskim utripom je bila že dolgoletna želja, pa tudi potreba tako posameznikov, kulturnih institucij, izobraževalnih ustanov kot širše družbenopolitične skupnosti. Očitno je lahko te želje uresničila šele sedanja generacija, ki je tu pognala korenine ali pa je to okolje sprejela za svoje in si z dolgoletnim študijem in raziskavami nabrala dovolj znanja in izkušenj, da je lahko pripravila dostojen monografski oris svojega mesta.

Ko smo natanko pred dvema letoma predstavili publikacijo *Kraški rob in Bržanija* in se z njo poklonili spominu na 500-letnico hrastovskih fresk, si gotovo nismo nadejali, da bo v tako kratkem času izšla še publikacija o Kopru, s katero se pravzaprav uspešno uresničuje tudi

zamisel o kompleksni obdelavi celotnega območja koprške občine, saj bi s tretjo edicijo čez nekaj let predstavili še svet med Rižano in Dragonjo.

Monografski oris Kopra je seveda predvsem prispevek k dosednji bibliografiji Kopra, ki je dokaj obsežna in bogata, za razliko od dosedanjih del pa morda vendarle bolj celovita, pregledna ter vsebinsko in likovno bogatejša. Publikacija o Kopru je strokovno-poljudni prikaz in v bistvu ni nastajala po znanstveni metodi, saj ni namenjena zgolj strokovnjakom in poznavalcem koprške zgodovine in umetnosti, pač pa vsem, ki se želijo o svojem okolju temeljiteje poučiti in se seznaniti z njegovimi prirodnogeografskimi značilnostmi, daljno, pa tudi bližnjo preteklostjo, običaji in navadami starejših generacij, bogato kulturno dediščino, etnično podobo in razvojem v zadnjih štiridesetih letih.

To so obenem osnovni sestavni deli te publikacije, ki so nanizani drug ob drugem v kronološkem in tematskem zaporedju, vsi po vrsti pa skušajo biti kar najbolj nazorni, verodostojni in objektivni v prikazovanju časa, ljudi, dogodkov in razmer, ki so zaznamovale to okolje v dolgem in burnem zgodovinskem razvoju. S publikacijo o Kopru nismo želeli odpirati nekaterih starih ran, travm in usodnih mejnikov, ki so zaznamovali predvsem novejšo zgodovino, zlasti ne do te mere, da bi z njimi zbužali polemike in negotovanje, saj menimo, da je o teh vprašanih že dovolj druge literature, pa tudi priložnosti, da se bodo ta vprašanja posebej osvetlila.

Pred bralca smo želeli predvsem tehtno, kritično in objektivno razgrniti nekdanjo in sedanjo podobo Kopra, ki je v vsej svoji dolgi in razgibani zgodovini predstavljal enega najbolj značilnih in pomembnih predelov istrskega polotoka oziroma širšega območja severnega Jadrana. Tako kot je današnji Koper s svojim živahnim gospodarskim in družbenim utripom prerasel v največje središče ob slovenski obali, je bil pred stoletji gospodarsko, politično in kulturno središče nekdanje beneške Istre, ki je prekipevalo v kulturnem, intelektualnem in umetniškem ustvarjanju. Današnje moderno mesto z bogatim kulturnim izročilom si torej ne more dovoliti, da se mu bodo porazgubili in pretrgali stiki s preteklostjo, saj današnji hitri in površni čas zahteva, da moramo segmente preteklosti oživiti, na novo ovrednotiti in bolje spoznati. Tu ob istrski obali, na stičišču dveh svetov, kultur in jezikov, je toliko bolj pomembno, da spoznavamo lastne korenine, začetke svoje družbene, gospodarske in kulturne rasti. Zgodovina Kopra pripada tako romanskemu kot slovanskemu svetu, njegova politična, gospodarska in kulturna rast je povezana že z antičnim Rimom in Bizancem, kasneje z Oglejem, zlasti pa z Benetkami, Dunajem in s slovenskimi deželami, ki so vnašali vanj svoje vplive in hranivo za oblikovanje njegove lastne specifične kulturne govornice, tradicije in sloga življenja, skratka tiste identitete, ki jo je potrebno, seveda v novih razmerah, ponovno oblikovati in umestiti v ta prostor.